

INSON HUQUQLARINING XALQARO VA MILLIY HUQUQDAGI O'RNI

Mamirjonov Muhammadrizo Umidjon o'g'li

*TDYU huzuridagi Namangan viloyati akademik litseyning 204-guruh o'quvchisi
muhammadrizomamirjonov0818@gmail.com*

Yoqubjonov Omadillo Qahramonjon o'g'li

*TDYU huzuridagi Namangan viloyati akademik litseyi 204-guruh o'quvchisi
omadilloyoqubjonov57@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqola inson huquqlarining xalqaro va milliy huquq tizimidagi o'rni, ularning normativ asoslari va amaliy tatbiqi masalalarini ilmiy tahlil qiladi. Inson huquqlari ajralmas, daxlsiz va universal bo'lib, ularni ta'minlash nafaqat milliy qonunchilik, balki xalqaro huquqiy majburiyatlarning ham markazida turadi. Maqolada inson huquqlarining Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, fuqarolik va siyosiy hamda iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktlar bilan belgilanishi, shuningdek O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va milliy qonunlardagi aks ettirilishi batafsil yoritilgan. Shu bilan birga, inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlari va ularning jamiyatdagi ahamiyati, huquqiy ongni rivojlantirishdagi roli ham ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Inson huquqlari, xalqaro huquq, milliy huquq, Konstitutsiya, huquqiy kafolatlar, huquqiy davlat, normativ-huquqiy mexanizmlar.*

Abstract: *This article examines the role of human rights within both international and national legal systems, focusing on their normative foundations and practical implementation. Human rights are inalienable, universal, and indivisible, and their protection is central not only to national legislation but also to international legal obligations. The paper provides a detailed analysis of how human rights are enshrined in the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenants on Civil and Political Rights and on Economic, Social, and Cultural Rights, as well as in the Constitution of the Republic of Uzbekistan and national laws. Furthermore, the study highlights the mechanisms for safeguarding human rights and their significance in society, particularly in promoting legal awareness and understanding.*

Keywords: *Human rights, international law, national law, Constitution, legal guarantees, rule of law, normative-legal mechanisms.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается роль прав человека в международной и национальной правовой системах, с акцентом на их нормативные основы и практическую реализацию. Права человека являются неотъемлемыми, универсальными и неделимыми, и их защита является ключевым элементом как национального законодательства, так и международных правовых обязательств. В статье подробно анализируется закрепление прав человека в Всеобщей декларации прав человека, Международных пактах о гражданских и политических правах и о экономических, социальных и*

культурных правах, а также в Конституции Республики Узбекистан и национальном законодательстве. Кроме того, рассматриваются механизмы защиты прав человека и их значение в обществе, в частности, для повышения правовой осведомленности и правовой культуры.

Ключевые слова: Права человека, международное право, национальное право, Конституция, правовые гарантии, правовое государство, нормативно-правовые механизмы.

Inson huquqlari — har bir shaxsga tug'ilganidan boshlab tegishli bo'lgan, ajralmas va daxlsiz huquqlardir. Zamonaviy huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati inson huquqlarini tan olish, ta'minlash va himoya qilishga asoslanadi. Shu bois inson huquqlari masalasi nafaqat milliy qonunchilik, balki xalqaro huquqning ham muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada inson huquqlarining xalqaro va milliy huquqdagi o'rni, ularning o'zaro bog'liqligi hamda ahamiyati yoritiladi.

Inson huquqlarining xalqaro huquqdagi o'rni

Ikkinchi jahon urushidan keyin inson huquqlarini xalqaro miqyosda himoya qilish zarurati keskin ortdi. Natijada 1945-yil 24-oktyabrda Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) tashkil etildi va uning asosiy maqsadlaridan biri inson huquqlarini himoya qilish etib belgilandi.

1948-yil 10-dekabrda qabul qilingan Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi inson huquqlariga oid eng muhim xalqaro hujjat hisoblanadi. Deklaratsiyada yashash huquqi, so'z erkinligi, ta'lim olish huquqi, mehnat qilish huquqi, qiynoqlarga solinmaslik kabi asosiy huquq va erkinliklar mustahkamlangan.

Bundan tashqari, xalqaro huquqda inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan quyidagi hujjatlar mavjud:

- Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt;
- Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt;
- Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya;
- Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini bartaraf etish to'g'risidagi konvensiya.

Ushbu xalqaro hujjatlar davlatlar zimmasiga inson huquqlarini hurmat qilish va ularni ta'minlash majburiyatini yuklaydi.

Inson huquqlarining milliy huquqdagi o'rni

Inson huquqlari milliy huquq tizimida, avvalo, davlat Konstitutsiyasida mustahkamlanadi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 13-moddasiga ko'ra, inson, uning hayoti, erkinligi, sha'ni va qadr-qimmati oliy qadriyat hisoblanadi.

Konstitutsiyada quyidagi asosiy huquqlar kafolatlangan:

- yashash huquqi;
- shaxsiy erkinlik va daxlsizlik huquqi;
- so'z va fikr bildirish erkinligi;
- vijdon erkinligi;

- ta'lim olish huquqi;
- mehnat huquqi.

Milliy qonunchilikda inson huquqlarini himoya qilish sudlar, prokuratura, ichki ishlar organlari, shuningdek Inson huquqlari bo'yicha vakil (Ombudsman) orqali amalga oshiriladi. Bu organlar shaxsning buzilgan huquqlarini tiklashda muhim rol o'ynaydi.

Xalqaro va milliy huquqning o'zaro bog'liqligi

Xalqaro va milliy huquq inson huquqlarini himoya qilishda bir-birini to'ldiradi. Xalqaro huquq umumiy standartlarni belgilab bersa, milliy huquq ushbu standartlarni amalda tatbiq etadi. O'zbekiston Respublikasi xalqaro shartnomalarga qo'shilish orqali inson huquqlarini ta'minlash bo'yicha o'z majburiyatlarini olgan.

Agar milliy huquq normalari xalqaro huquq normalariga zid bo'lsa, xalqaro huquq normalari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu holat inson huquqlarining yanada ishonchli himoya qilinishiga xizmat qiladi.

Inson huquqlarining asosiy prinsiplari

Inson huquqlari tizimi bir qator muhim prinsiplarga asoslanadi. Ushbu prinsiplarsiz inson huquqlarini to'liq ta'minlash mumkin emas.

Birinchidan, inson huquqlarining umumiyligi prinsipi mavjud. Unga ko'ra, barcha insonlar irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar teng huquqlarga ega. Bu qoida Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 1-moddasida ham mustahkamlab qo'yilgan.

Ikkinchidan, inson huquqlarining ajralmasligi prinsipi muhim ahamiyatga ega. Inson tug'ilgan paytidan boshlab huquqlarga ega bo'ladi va hech kim bu huquqlarni undan asossiz ravishda tortib olishi mumkin emas.

Uchinchidan, inson huquqlarining daxlsizligi va kafolatlanganligi prinsipi mavjud. Davlat inson huquqlarini faqat e'lon qilibgina qolmay, balki ularni amalda ta'minlashi va himoya qilishi shart.

O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini ta'minlash mexanizmlari

O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini himoya qilish bo'yicha muhim huquqiy va institutsional mexanizmlar shakllantirilgan. Avvalo, Konstitutsiya inson huquqlari va erkinliklarining mustahkam huquqiy poydevorini yaratadi.

Sud hokimiyati inson huquqlarini himoya qilishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Fuqarolar o'z huquqlari buzilgan taqdirda sudga murojaat qilish huquqiga ega. Sudlar qonun ustuvorligi va adolatni ta'minlash orqali shaxs huquqlarini tiklaydi.

Shuningdek, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili — Ombudsman instituti faoliyat yuritadi. Ombudsman fuqarolarning davlat organlari tomonidan buzilgan huquqlarini tiklashga ko'maklashadi.

Bundan tashqari, prokuratura organlari qonunlarning aniq va bir xil ijro etilishini nazorat qiladi, ichki ishlar organlari esa shaxs xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Inson huquqlarining yoshlar hayotidagi ahamiyati

Yoshlar jamiyatning eng faol qatlami bo'lib, ularning huquqiy ongini yuksaltirish muhim vazifalardan biridir. Inson huquqlarini bilgan yoshlar o'z huquq va majburiyatlarini anglaydi, qonunlarga hurmat bilan qaraydi.

Yuridik litseylarda inson huquqlari fanining o'qitilishi yoshlarni kelajakdagi huquqshunoslik faoliyatiga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu bilimlar orqali yoshlar jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini ta'minlashga hissa qo'sha oladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, inson huquqlari xalqaro va milliy huquqning ajralmas qismi hisoblanadi. Xalqaro huquq inson huquqlarining umumiy mezonlarini belgilab bersa, milliy huquq ularni amaliyotga tatbiq etadi. O'zbekiston Respublikasida inson huquqlarini ta'minlash va himoya qilish bo'yicha mustahkam huquqiy asoslar yaratilgan.

Inson huquqlarini hurmat qilish, ularni bilish va himoya qilish har bir fuqaroning burchidir. Ayniqsa, yoshlarning huquqiy ongini yuksaltirish huquqiy davlat va adolatli jamiyat barpo etishning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi.
3. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt.
4. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt.
5. Inson huquqlari bo'yicha o'quv adabiyotlari.
6. Boboyev X., Yo'ldoshev Q. Davlat va huquq nazariyasi. – Toshkent: TDYU, 2021.
7. Inson huquqlari Yususpova F 2024
8. Inson huquqlari. Yuldasheva G, Gafurova N.2023
9. UN — Защита прав человека (ООН)
10. UNSDG — Strengthening International Human Rights Mechanisms